

Վ. Վ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Ս. Մ. ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

ԽԱՂՈՂԻ ՏԵՂԱԿԱՆ ԵՎ ԲԵՐՈՎԻ ՍՈՐՏԵՐԻ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱՌԱՊԱՐԱՅԻՆ ՀՈՂԵՐՈՒՄ*)

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

Նախառնույնցիոն ժամանակաշրջանում Հայկական ՍՍՌ-ի ներկա տերիտորիայում խաղողի կոչեկցիոն ալգի համարյա գոյություն չի ունեցել, եթե հաշվի չառնենք գյուղատնտես Պողոս Կանդուրալյանի միջոցով 1912թ. Նախկին Սարգարյան ալգում (ներկայումս Ալբեգործության, զինեգործության և պտղաբուծության ինստիտուտի Երևանի բաղայում) տնկած փոքրիկ ալգին, խաղողի 25 սորտերով, որը պահպանվում է մինչ այժմ:

Այն ժամանակ սորտերի կենտրոնացնելը մի որևէ ալգում կամ նորերի ներմուծումը կրել է պատահական բնույթ և գլխավորապես կրել է անհատ սիրողների գործ:

Այդ է պատճառը, որ մեզ մոտ նախկինում «թեկուզ սահմանափակ թվով սորտերի նկատմամբ լրիվ ուսումնասիրություն կամ նկարագրություն համարյա չի կատարվել» (1):

Նախառնույնցիոն ժամանակաշրջանում լույս տեսած մի շարք աշխատութուններում (2,3,4,5,7) տրվել են միայն որոշ ճանաչված սորտերի անվանացուցակը, կամ էլ առանձին սորտերի համառոտ, սակայն թերի նկարագրությունը:

*) Մանր.—Սեզանի սորտերը ղրել է Վ. Սարգսյանը, զինու. և ունիվերսալ սորտերը՝ Ս. Մուրադյանը:

Սովետական կարգեր հաստատվելուց հետո Հայկական ՍՍՌ-ի տերիտորիայում խաղողի սորտերի ուսումնասիրությունը և հատկապես կոնկրետ ալգինների հիմնադրամաժ սկսեցին զբաղվել գիտահետազոտական հիմնարկներից՝ Ալգեգործության, գինեգործության և պտղաբուծության ինստիտուտը, ուսումնական հաստատություններից՝ Գյուղատնտեսական ինստիտուտը և Ալգեգործական տեխնիկումը, իսկ արհեստական հիմնարկներից՝ Թալիրովի անվան սովխոզը:

Առաջին ժողովի կոնկրետ ալգին խաղողի 40 սորտերով, տնկել են 1923—24 թվականներին Թալիրովի անվան սովխոզի տերիտորիայում (ներկայումս այդ ալգին գտնվում է Ալգեգործության, գինեգործության և պտղաբուծության ինստիտուտի իրավասության տակ):

Այնուհետև 1933 թվից, Գյուղատնտեսական ինստիտուտը գիտա-ուսումնական նպատակներով Երևան-Փանաքեռ տանող գլխավոր ճանապարհի ձախ կողմում տնկել էր մի կոնկրետ ալգին խաղողի 300 սորտերով, սակայն հետագայում քանդել են նույն տեղում շենքեր կառուցելու հետևանքով:

Համարյա նույն թվականից Երևանի ալգեգործական տեխնիկումը ուսումնական տնտեսությունում տնկել էր արդեն երրորդ կոնկրետ ալգին մոտ 75 սորտերով, որը նույնպես քանդել են շինարարության պատճառով:

1936 թվականից սկսած Ալգեգործական կայանի (այժմ Ալգեգործության, գինեգործության և պտղաբուծության ինստիտուտ) սեկեցիայի բաժինը Շահումյանի շրջանի Թաղադուռ և Խարբերդ գյուղերի շրջապատի առապարային հողերում (հարավ-արևելյան առապարներ) տնկել էր խաղողի չորրորդ կոնկրետ ալգին 150 և ավելի սորտերով:

Անհրաժեշտ է նշել, որ մինչ 1949 թվականը տնկած և արդեն բերքի եկած այդ կոնկրետ ալգիններում, խաղողի սորտերի ուսումնասիրության գծով խորը գիտահետազոտական աշխատանքներ համարյա չեն տարվել:

1949 թվականից Ալգեգործության և գինեգործության ինստիտուտի սեկեցիայի բաժինը Փարաքարի էքսպերիմենտալ բազայում տնկել է կոնկրետ մի նոր ալգին, որի սորտերի թիվը առ այսօր հասնում է 393-ի, որոնց նկատմամբ տարվել է սխեմատիկ ուսումնասիրություն:

Կոնկրետում ուսումնասիրվող սորտերի թիվը ենթադրվում է մոտակա տարիներին կրկնապատկել:

Վերջին կոլեկցիոն ալգու նպատակն է պարզել լուրաքանչուր սորտի վարքագիծը առապարների պայմաններում, դրանցից ընտրել սեղանի և գինու արժեքավոր ու բարձր բերքատու սորտեր և այլ նանապարհով լրացնել խաղողի տեղական ստանդարտ սորտիմենտը, ելանյութ ստանալ նպատակադիր սելեկցիայի համար, արժեքավոր սորտերից տնկանյութ բաց թողնել դիտական և արտադրական հիմնարկներին, նյութեր հավաքել զանազան սորտերի մոնոգրաֆիաներ կադմյու համար և օգտագործել որպես բազա կադրերի որակավորման և ուսուցման նպատակներով:

Հիշյալ կոլեկցիոն ալգին հիմնադրված է 1949 թ. աշնանը հյուսիս-արևելյան առապարների հարավային թեքություն ունեցող հողերում (Էջմիածնի շրջանի Փարաքար գյուղից հյուսիս-արևելք ընկած հողերում), մոտ 1000 մետր ծովի մակերևութից բարձր:

Այստեղ ամառը շատ շոգ է, ստվերում ջերմաստիճանը լինում է մինչև $+34^{\circ}\text{C}$ և ավելի բարձր, իսկ ձմեռը լինում է խիստ՝ ջերմաստիճանը իջնում է $-29,7^{\circ}\text{C}$ և նույնիսկ ավելի ցածր: 1956—1957 թթ. ձմռանը ջերմաստիճանը իջավ մինչև -35° -ի:

Վեգետացիայի ընթացքում առավելապես փչում են հյուսիս-արևելյան ուժեղ քամիներ, որոնք իրենց բացասական ազդեցությունն են թողնում վազերի նորմալ աճեցողության վրա:

Հողը քարքարոտ է, պինդ (երբեմն ցմամետացող) և կարճոնատներով հարուստ, դրա հետևանքով վազերի արմատները դժվարությամբ են տարածվում հողի մեջ: Առանձին փոքրիկ հողակտորներ, երբեմն էլ բավականին խոշոր տարածություններ, աղիացած հողեր են:

Ընդհանրապես առապարային հողերը աղքատ են օրգանական մնացորդներով, ինչպես նաև բուսական ծածկով: Բույսերի տեսակներից հաճախ հանդիպում են արտեմիզիան, շոռանը և քիչ՝ կապարը:

Տեղումների տարեկան ընդհանուր քանակությունը հազիվ հասնում է 250 մմ-ի:

Այսպիսի հողերում տնկած ալգիները հաճախակի ջրում են, իսկ ձմռանը թաղում են:

Կոլեկցիոն ալգին տնկված է $2,5 \times 1,5$ մետր խտությամբ: Ձևավորումը հիմնականում բազմաթև հովհարն է, շալիերի վրա բարձրացրած: Վազերն էտում են աճեցողության ուժին համեմատ թողնելով մատեր 10—12 և ավելի աչքերի քանակով, անհրաժեշտության դեպքում թողնում են նաև փոխարինողներ 2—3 աչքով:

Հիվանդությունների և մնաստուների դեմ պարբերաբար պայքար է տարվում. օրդիումի դեմ՝ 3 փոշոտում ծծմբով, միդլուի դեմ՝ 3—4 սրսկում բորգոլյան հեղուկի 1%-ի լուծույթով և ողկուզակների դեմ՝ 1—2 փոշոտում ԴԴՏ-ով:

Առապարային հոդերում ընդհանրապես նորատունկ ալգիները, մանավանդ 1—2 տարեկանները, շրտմ են հաճախակի, մինչև 14—18, նույնիսկ 20 անգամ: Հետագայում ալգիների մշակութային և վազերի արմատային սիստեմի ուժեղանալու հետ միասին պակասեցնում են ջրելու քանակը մինչև 10—12 անգամվա: Նույն ձևով է ջրվել և ջրվում կուկկցիոն ալգին: Յուրաքանչյուր 2 ջրից հետո հոդը փխրեցնում են, միաժամանակ, հեռացնում մոլախոտերը:

Ալգին տնկելուց առաջ և հետագայում մշակութային ընթացքում հոդի մեջ մտցրել և մտցնում են օրգանական և հանքային պարարտանյութեր, ըստ որում օրգանական պարարտանյութերը հեկտարին 30—40 տոննայի հաշվով, իսկ հանքային պարարտանյութերը՝ ժապավինած և հիմնաշրջում կատարած մեկ հեկտար հոդին տնկելուց առաջ մինչև մեկ տոննա սուպերֆոսֆատ, իսկ ալմոհետե լուրաքանչյուր տարի փոքրելու կամ վարելու ժամանակ՝ ամոնիում նիտրատ (34%-անոց)—200 կգ, սուպերֆոսֆատ (18%)—300 կգ և կուլիումական աղ (40%)—90 կգ:

Վեգետացիայի ընթացքում ամեն տարի տրվում է 1—2 անուցում ազոտական պարարտանյութով, հեկտարին 60 կգ-ի հաշվով:

Կուկկցիոն ալգում մինչ 1957 թ. ներառյալ, աստիճանաբար ըստ տարիների, տնկել են 393 հայտնի սորտ, ինչպես և տարբեր հիբրիդային սերմնաբույսեր և հայտաբերած նոր կլոններ, լուրաքանչյուրից հիմնականում 10-ական վազ:

Սորտերի նշված քանակությունից դիտողության առարկա են կազմել հիմնականում 295-ը, մնացած 98-ը սիստեմատիկ դիտողության չեն ենթարկվել կամ նորատունկ լինելու և բերք չունենալու, կամ նրանց ծագումը առաջժ պարզված չլինելու պատճառով:

Հիշյալ 295 սորտերից 199 ստացվել են Սովետական Միության տարբեր ռեսպուբլիկաներից, իսկ 96-ը՝ ծագումով արտասահմանյան երկրներից, ստացվել են տարբեր տարիներին գլխավորապես Ղրիմից՝ «Մադարաչ»-ի ամպելոգրաֆիական կուկկցիայից, ինչպես նաև Նովոչերկասկի, Միջին Ասիական ռեսպուբլիկաների և այլ տեղերի կուկկցիոն ալգիներից:

Ըստ ծագման, տնտեսական օգտագործման, ծաղկի տիպի և պտղի գույնի ալգ սորտերը բաշխվում են հետևյալ կերպ (աղյուսակ 1):

Ֆառողի ստորերի բաշխումը ըստ ծագման, տնտեսական օգտագործման, ծաղկի տիպի և պտղի գույնի

ԱՆՔ ը/կ	Հայրենիքը կամ ամենամեծ տա- րածման վայրը	Ստորերի քիմիա	Հատ տնտեսական օգտագործման			Հատ ծաղկի տիպի		Հատ պտղի գույնի		
			սեզանի	զինու	ունիվերսալ	ֆունկցիո- նալ կապակա- ն	երկսեռ	սպիտակ	վարդագույն	սև
1. Հայրենական										
1	Հայկական	100	46	44	10	18	82	52	11	37
2	Ուզբեկական	35	26	8	1	9	26	19	5	11
3	ԽՍՀՄ	23	5	18	—	11	12	11	3	9
4	Հրիմի	12	—	11	1	3	9	7	2	3
5	Ադրբեջանական	11	3	8	—	2	9	6	—	5
6	Բելոռուսական	6	1	5	—	1	5	6	—	—
7	Տաիկական	4	3	1	—	1	3	2	—	2
8	Վրացական	3	—	3	—	1	2	1	—	2
9	Դաղստանյան	3	—	3	—	1	2	3	—	2
10	Թուրքմենական	1	—	1	—	—	1	1	—	—
11	Մոլդավական	1	—	1	—	—	1	1	—	—
Գումար		199	84	103	12	47	152	109	21	69
2. Ստաներից										
1	Ֆրանսիական	54	2	52	—	8	46	29	5	20
2	Իտալական	9	1	8	—	1	8	5	1	3
3	Բուլղարական	8	—	7	1	1	7	4	1	3
4	Հունգարական	5	—	5	—	—	5	3	—	2
5	Պորտուգալական	5	—	4	1	1	4	2	1	2
6	Գերմանական	4	2	2	—	2	2	3	—	1
7	Հունական	3	1	2	—	2	1	2	—	1
8	Թուրքական	2	1	1	—	—	2	1	1	—
9	Անգլիական	2	1	1	—	—	2	1	—	1
10	Ռումինական	1	—	1	—	—	1	—	—	1
11	Արաբական	1	1	—	—	—	1	—	1	—
12	Ամերիկյան	1	—	—	1	—	1	—	—	1
13	Սլովակական	1	1	—	—	—	1	—	—	1
Գումար		96	10	83	3	15	81	50	10	36
Ընդամենը		295	94	186	15	62	233	159	31	105
Նույնը 9/9-ով		100	31	63	5	21	79	53,9	10,5	35,6

Աղյուսակում բերած սորտերից առ այսօր առանձնացված են 35 սեղանի և 28 դինու ունիվերսալ արժեքավոր սորտեր, որոնց ուսումնասիրության արդյունքները բերում ենք ստորև:

ՍԵՂԱՆԻ ՍՈՐՏԵՐ

1. Սեղանի սորտերի ֆենոլոգիան.— Ամպելոգրաֆիական կոլեկցիայում առանձնացված սեղանի արժեքավոր սորտերը իրենց հասունությամբ թաշխում են ամենավաղահասից մինչև ամենաուշահաս սորտերի: Աղյուսակ 2-ում բերում ենք 35 սեղանի սորտերի ֆենոլոգիական դիտողությունների 3 տարվա միջին տվյալները: Այդ ուսումնասիրությունների հիման վրա տրված է լուրջանչյուր սորտի բողբոջի սկզբից մինչև պտղի ֆիզիոլոգիական հասունացման փազերի միջև ընկած օրերի թիվը և պահանջվող օգտակար շերտության դումարները:

Աղյուսակ 2.

Սեղանի սորտերի ֆենոլոգիան միջին րվերով

№ ը/կ	Սորտի անունը	Բողբոջման սկիզբը	Ծաղկման սկիզբը	Հասունացման սկիզբը	Ֆիզիոլոգիական լից հասունացումը	Օրերի թիվը	Օգտակար շերտության դումարը
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Վաղենի	3/IV	30 V	16/VII	24/VII	113	2081,7°
2	Մեղրու վաղահաս	10/IV	2/VI	7/VII	3/VIII	115	2259,3°
3	Սպ. Արաքսենի	18/IV	29/V	13/VII	11/VIII	115	2430,7°
4	Սպ. Սաթենի	14/IV	30/V	17/VII	14/VIII	122	2516,8°
5	Կարա (սև) քիչմիջ	10/IV	29/V	21/VII	13/VIII	125	2622,0°
6	Վարդադույն Սրենի	11/IV	2/VI	26/VII	18/VIII	129	2720,0°
7	Խծապտուկ	13/IV	31/V	4/VIII	24/VIII	133	2813,2°
8	Օշականի	10/IV	28/V	28/VII	23/VIII	135	2814,4°
9	Մուսկատ Ալեքսանդրյան	11/IV	29/V	31/VII	25/VIII	136	2839,6°
10	Վարդենի	14/IV	21/VI	6/VIII	27/VIII	138	2860,6°
11	Աղադայի	13/IV	30/V	31/VII	25/VIII	137	2911,9°
12	Արմենիա	18/IV	30/V	25/VII	30/VIII	134	2915,9°
13	Ալ թայիֆի	4/IV	3/VI	3/VIII	28/VIII	146	2928,6°
14	Ալ յադան	11/IV	28/V	4/VIII	29/VIII	140	2938,4°
15	Մահարի սպիտակ	10/IV	2/VI	27/VII	29/VIII	141	2938,5°
16	Արազածի	14/IV	3/VI	5/VIII	30/VIII	138	2946,5°
17	Նիմրանդ	11/IV	1/VI	30/VII	30/VIII	141	2956,5°
18	Իչկիմաբ	11/IV	2/VI	23/VII	30/VIII	141	2961,8°
19	Տանասաֆիդոկ	13/IV	31/V	30/VII	30/VIII	139	2963,7°
20	Տահորի երկսեռ	10/IV	29/V	27/VII	30/VIII	142	2965,3°
21	Արարատի	11/IV	4/VI	1/VIII	2/IX	144	2990,6°

1	2	3	4	5	6	7	8
22	Սահարի կարմիր	12/IV	25/V	28/VII	31/VIII	141	2996,7°
23	Պարկենտակի	9/IV	31/V	22/VII	31/VIII	144	3002,5°
24	Արդուլեքի	12/IV	3/VI	25/VII	4/IX	145	3011,2°
25	Ջոզակ	11/IV	25/V	29/VII	3/IX	145	3013,4°
26	Կիզիլ թալիֆի	11/IV	1/VI	2/VIII	3/IX	145	3013,6°
27	Սուրի	11/IV	29/V	29/VII	2/IX	144	3034,9°
28	Թավրիզենի	11/IV	25/V	31/VII	3/IX	145	3035,0°
29	Ռոզակի	12/IV	2/VI	4/VIII	4/IX	145	3042,7°
30	Ազրի Մալբո	10/IV	25/V	31/VII	4/IX	147	3049,8°
31	Վարդանի	12/IV	4/VI	3/VIII	8/IX	149	3065,9°
32	Դիլի քաղթառ	12/IV	29/V	25/VII	4/IX	145	3092,8°
33	Սև Արարատի	11/IV	31/V	31/VII	9/IX	151	3132,0°
34	Տաբրիզու	14/IV	2/VI	30/VII	10/IX	149	3169,0°
35	Կուրբան մոշի	9/IV	29/V	24/VII	9/IX	153	3193,5°

*) Վաղահաս սորտերի նկատմամբ պտղի ֆիզիոլոգիական հասունացման ֆազը զիտված է ըստ պտղի ուտելու հարմար լինելուն:

Այդպիսի դասավորութվամբ կոլեկցիայում վաղահաս սեղանի սորտերն են Վաղենին, որի մոտ բողբոջումից մինչև ուտելու հարմար ֆազը տևում է 113 օր և այդ օրերի համար պահանջվում է 2081,7° օդառակար ջերմութիւն, Մեղրու վաղահասը՝ 115 օր 2289,3° ջերմութվան գումարով. միջահաս սորտերից՝ Կարա (սև) քիշմիշը—125 օր տևողութվամբ, 2622° ջերմութվան գումարով և Վարդագուլն Երևանին, որի բողբոջման ֆազից մինչև ուտելու հարմար ֆազը տևում է 129 օր, 2720° ջերմութվան գումարով. ամենաուշահաս սորտերն են Սև Արարատին, Տաբրիզուն և Կուրբան մոշին. դրանց ֆազերի միջև ընկած ժամանակամիջոցի օրերի թիվը 149—153 է, 3132—3193,5° ջերմութվան գումարով:

Այսպիսով, բերած տվյալներից տեսնում ենք, որ վաղահաս և միջահաս սորտերի մոտ պտուղների հասունացման ժամկետների տատանումը կազմում է 10—12 օր, մինչդեռ ամենավաղահասի և ամենաուշահասի միջև կազմում է մինչև 40 օր:

Բացի անսերմ վաղահաս և միջահաս մի քանի սորտերից, մնացածների լրիվ ֆիզիոլոգիական հասունացումը սկսվում է սեպտեմբեր ամսի առաջին տասնօրյակում և վերջանում է նույն ամսի երրորդ, կամ հոկտեմբեր ամսի առաջին տասնօրյակում:

2. Սեղանի սորտերի պտղաբերության բնութագիրն ու ռեկուլյի և պտղի կազմությունը,—Ամպելոգրաֆիական կոլեկցիայից առանձնացված արժեքավոր սեղանի սորտերի համեմատական պտղաբերության բնութագիրը բերում ենք նո. 3 աղյուսակով: Սորտերի բերքատվութիւնը տրված է հաշվառված բերքով,

Սեղահի տրտերի պտղաբերության բնութագիրը (1957 թվականի
հաշվառումներով)

Սորտերի անունը	Մեկ հեկտարի բերանավորումը շրվերով կամ հատումներով հետո	Զարգացած աչիքներ տոկոսը	Շիվերի բերքա- տվությունը տո- կոսը			Մեկ հեկտարի շիվերով պտղաբե- րությունը	Մեկ հեկտարի բերանավորումը շրվերով կամ հատումներով հետո	Մեկ հեկտարի բերանավորումը շրվերով կամ հատումներով հետո	Մեկ հեկտարի բերանավորումը շրվերով կամ հատումներով հետո	Մեկ հեկտարի բերանավորումը շրվերով կամ հատումներով հետո
			մեկ ուղիով զանի	երկու ուղի- ով կուղանի	երեք ուղի- ով կուղանի					
1. Վաղենի	53,320	31	50	40	90	1,5	1,30	140	182	97
2. Մեղրու վաղահաս	58,652	29	68	—	68	1,0	0,68	248	169	99
3. Սպիտակ Արաքսենի	74,648	46	53	7	60	1,2	0,70	208	146	109
4. Սպիտակ Սաթենի	53,320	55	40	5	45	1,1	0,46	216	100	53
5. Կարա (սև) քիշմիշ	61,318	39	48	8	56	1,2	0,65	221	144	89
6. Վարդագույն Երևանի	143,964	34	55	24	79	1,3	1,00	200	200	289
7. Իծապուտի	47,989	31	39	33	72	1,4	1,00	222	222	106
8. Օշականի	47,989	44	44	5	49	1,1	0,50	353	176	84
9. Մուսկատ Ալեքսանդրյան	77,314	19	41	41	82	1,5	1,20	177	212	164
10. Վաղենի	93,310	29	46	16	62	1,2	0,77	280	216	201
11. Աղադայի	66,650	44	74	9	83	1,1	0,93	318	296	197
12. Առանձին	69,316	39	62	12	81	1,2	0,96	285	274	190
13. Այ թալիֆի	47,989	40	56	—	76	1,1	0,61	185	113	54
14. Այ յաղդան	77,314	34	52	27	79	1,4	1,10	152	167	129
15. Մահարի սպիտակ	79,900	30	30	—	30	1,0	0,30	70	111	69
16. Արագածի	76,648	39	54	3	57	1,1	0,64	390	50	192
17. Նիմրանյ	47,989	42	40	—	40	1,0	0,40	361	144	69
18. Իշկիմար	82,646	38	45	6	51	1,2	0,61	202	123	102
19. Տանապանի	58,652	47	45	4	49	1,2	0,60	314	188	110
20. Տահորի երկ- սեռ	71,982	38	37	—	37	1,0	0,37	256	95	68
21. Արարատի	66,650	11	32	4	36	0,9	0,40	200	0	53
22. Մահարի կար- մի	71,982	44	57	9	66	1,1	0,75	219	164	118
23. Պարկետի	101,308	32	99	3	42	1,1	0,47	413	194	196
24. Արուղիքի	55,981	45	38	—	38	1,0	0,37	385	146	82
25. Զոգակ	114,638	34	47	23	70	1,3	0,90	261	235	269
26. Կիզիլ թալիֆի	56,000	41	57	9	66	1,1	0,76	439	311	197
27. Մոխրի	74,648	43	57	3	60	1,0	0,60	238	149	111
28. Թավրիզենի	66,650	36	65	2	67	1,2	1,00	179	179	119
29. Բողակի	77,314	31	55	—	55	1,0	0,55	300	165	129
30. Աղբիլ Մավր	77,314	24	52	27	79	1,5	1,00	174	174	134
31. Վաղենի	53,320	37	45	7	52	1,1	0,60	337	202	108
32. Իլիկ քաֆ- թառ	50,654	46	70	—	70	1,0	0,68	118	80	40
33. Սև Արարատի	79,980	43	53	3	56	1,0	0,60	254	157	121
34. Տարբու	49,988	42	61	—	61	1,0	0,60	410	246	118
35. Կուրբան մոդի	114,638	17	44	32	76	1,4	1,10	193	212	243

Աղյուսակում բերած սեղանի սորտերը հիմնականում ունեն խոշոր ողկուղիներ, խիտ-ցանցառ կառուցվածքով, խոշորապտուղ են, դըլխավորապես մսալի, հաճախ գրավիչ, գեղեցիկ տեսքով: Մեծ մասը ունի չափավոր քաղցրություն. ինչ վերաբերում է թթվությունը, նախած սորտին, տարբեր է. կան բարձր թթվություն, կան և ցածր թթվություն:

Առանձնացրած սորտերի մեխանիկական և քիմիական կազմի տվյալները (աղյուսակ 4 և 5) երևում է, որ սեղանի սորտերն ունեն ողկուղի բազմազան ձևերը (գլանակոնաձև, կոնաձև, ճլուղավորված և այլն) և ալգալիսի ձևերի թվում գերակշռում է գլանակոնաձևը: Ողկուղիները ըստ խտության՝ խիտ են կամ խիտ-ցանցառ, խոշոր կամ շատ խոշոր: Պտուղները գերազանցապես խոշոր են: Նշված սորտերի համարյա մեկ երրորդ մասը սպիտակապտուղ են, իսկ մնացածները վարդագույն են կամ սև գույնի պտուղներով: Սևապտուղ սորտերը ավելի մեծ թիվ են կազմում: Պտուղների սերմերի միջին թիվը 3 հատ է, սակայն կան ալնպիսի սորտեր, որոնց պտուղներում սերմերը ավելի մեծ թվով են: Ալգալիսի սորտերից են Աղադալին 1—6 սերմով, Իծապտուկը՝ 1—5 սերմով, Տահորի երկսեռը՝ 1—5 սերմով, Աբուդլեքին՝ 2—5 սերմով և այլն:

Սերմերի քիչ քանակություն ունեն Օշականին, Իչկիմարը (1—2 սերմ) և այլն:

Աղյուսակ 5-ում բերած սորտերից ցածր քաղցրություն ունեցել են.

Մեղրու վաղահաս սորտը, որի մոտ օգոստոսի 13-ին քաղցրությունը եղել է 16 %, թթվությունը 6.5%:

Նիմրա՝ գ սորտը, որի քաղցրությունը հոկտեմբերի 10-ին եղել է 19.0%, թթվությունը 5 %:

Միջահաս անսերմ սորտերից Կարա (սև) քիշմիշը, որը օգոստոսի 14-ին ունեցել է 22.1% քաղցրություն և 6,7 % թթվություն, մինչդեռ Վարդագույն Երեանին սեպտեմբեր ամսի 11-ին ունեցել է 23,7% քաղցրություն և 6,1% թթվություն:

Սեղանի սորտերի անեցողությունը և փայտանալու աստիճանը.— Նշված սեղանի սորտերը նոր լուրացվող առապարալին հողերում տրնկման սկզբնական շրջանում թեև ունեցել են թույլ անեցողություն, սակայն հողի աստիճանական լավացման հետ միասին բարձրացել է նրանց անեցողությունը և բերքատվությունը: Ուստի այդ սորտերի նկատմամբ անեցողության տվյալները բերում ենք հիմնականում վերջին 3 տարիներին:

Նիվերի հասունացումը սկսվում է պտուղների հասունանալու սկզբ-

№ ը/կ	Սորտի անունը	Ո Ղ Կ Ո Ւ Յ Ը		Ողկույզի մեծու- թյունը (սմ-հրոզ)	
		ձևը	խտությունը	երկա- րութ.	լայնութ.
1	Վաղենի	կոնաձև, լայն- կոնաձև	խիտ, ցանցառ	16,0—12,0	13,0—10,0
2	Մեղրու վաղահաս	գլանակոնաձև	խիտ, ցանցառ	21,3—10,1	14,6—7,1
3	Սպիտակ Արաքոսենի	գլանակոնաձև	կիսախիտ, խիտ	24,0—12,0	13,0—8,0
4	Սպիտակ Մաթենի	գլանակոնաձև	կիսախիտ, խիտ	24,0—11,0	12,0—8,0
5	Կարա (սև) քիշիշ	գլանակոնաձև	կիսախիտ, ցանցառ	23,0—11,0	13,0—7,0
6	Վարդագույն Երևանի	գլանակոնաձև	խիտ, կիսախիտ	24,0—16,0	13,0—8,0
7	Իծապտուկ	գլանակոնաձև, ճյուղավոր	խիտ, ցանցառ	28,0—11,0	16,0—7,0
8	Օշականի	գլանակոնաձև	խիտ, ցանցառ	22,3—9,6	13,3—7,7
9	Մուգ կառ Ալեք- սանգրյան	գլանակոնաձև	խիտ, ցանցառ	22,0—11,0	12,0—8,0
10	Վարդենի	կոնաձև	խիտ	26,0—10,8	15,0—11,0
11	Աղաղայի	գլանակոնաձև, ճյուղավոր	կիսախիտ, ցան- ցառ	27,0—14,0	13,0—9,0
12	Արմենիա	կոնաձև	խիտ, ցանցառ	31,0—16,6	15,7—10,1
13	Ակ Թայիֆի	գլանակոնաձև, ճյուղավոր	խիտ, ցանցառ	24,0—14,0	17,0—8,0
14	Ակ յադդան	գլանակոնաձև	ցանցառ	43,0—16,0	10,0—6,0
15	Սահարի սպիտակ	կոնաձև-գլա- նակոնաձև	խիտ-կիսախիտ	15,0—8,0	14,0—8,0
16	Արագածի	կոնաձև	ցանցառ-կիսա- խիտ	32,8—18,7	18,7—12,5
17	Նիմրանդ	գլանակոնաձև	խիտ, ցանցառ	18,0—15,0	12,0—6,0

Գ տ ու ղ ր			Գտդի մեծութիւնը (մմ-ով)	
ձևը	զ ու յ ն ք	կոնսիստենցիան	երկա- րութ.	լայնութ.
ձվաձև	դեղնադույն	հյուսիս-մաս- լի	22—17	16—12
էլիպսոսձև	դեղնա-կանաչավուն	հյուսիս-մե- սայի	29—16	22—14
էլիպսոսձև—հակա- ռակ ձվաձև	դեղնադույն, թույլ վարդադույն երանգով	մասի-հյուսիս- լի	27—20	16—12
էլիպսոսձև	դեղնա-կանաչադույն	մասի-հյուսիս- լի	25—20	19—14
ձվաձև, էլիպսոսձև	սև	հյուսիս-մաս- լի	22—15	15—12
էլիպսոսձև	մուգ դեղնակարմիր	մասի-հյուսիս- լի	18—14	13—10
երկար-զլանաձև	դեղնա-կանաչավուն, վարդադույն երանգով	հյուսիս-մաս- լի	34—29	20—16
էլիպսոսձև	վարդադույն-մանիշա- կադույն	մասի-հյուսիս- լի	26—19	19—15
հակառակ ձվաձև	կանաչավուն-դեղնա- վուն	մասի-հյուսիս- լի	27—19	20—16
էլիպսոսձև	վարդադույն	հյուսիս-մաս- լի	30—19	17—13
տառաձև-էլիպ- սոսձև	դեղնադույն-արևա- կիզմած	հյուսիս-մաս- լի	25—22	23—14
երկարավուն- ձվաձև	սև	հյուսիս-մաս- լի	28—23	18—17
հակառակ-ձվաձև էլիպսոսձև	դեղնադույն, վարդա- դույն երանգով	մասի-հյուսիս- լի	23—18	18—15
էլիպսոսձև-ձվաձև	կանաչավուն-դեղնա- վուն, վարդադույն երանգով	մասի-հյուսիս- լի	25—19	18—14
էլիպսոսձև	սպիտակ-դեղնավուն	մասի, քիչ խրճխրճան	29—19	20—15
հակառակ-ձվաձև	վարդադույն	մասի	29—18	22—12
կլորավուն, զնդաձև	սպիտակ դեղնադույն, վարդադույնած	մասի-հյուսիս- լի	23—18	22—17

Դ/Ն №	Ստորի անունը	Ո գ հ ու յ գ ը		Ողկունդի մեծու- թյունը (սմ-կրոմ)	
		ձ և ը	խոտությունը	երկա- րութ.	լայնութ.
18	Իշկիմար	ղլանակոնածև, կոնածև	խիտ	2,0—10,0	14,0 10,0
19	Տանասաֆիդոկ	ղլանակոնածև, ճյուղավոր	խիտ, ցանցառ	23,0—9,0	16,0—8,0
20	Տահրեի երկսեռ	ղլանակոնածև	խիտ	23,0—12,0	14,0—6,0
21	Արաբատի	ղլանածև, զլա- նակոնածև	խիտ, կիսախիտ	27,0—14,2	11,2—5,6
22	Սահրեի կարմիր	ղլանակոնածև, տնակ	խիտ, ցանցառ	18,7—9,2	17,1—12,8
23	Պարկենասկի	ղլանակոնածև, ճյուղավոր	խիտ, ցանցառ	25,0—8,0	18,0—3,0
24	Աբուդլիքի	ղլանակոնածև, ճյուղավոր	խիտ, ցանցառ	34,0—8,0	18,0 7,0
25	Չ ո գ ա կ	ղլանակոնածև, ճյուղավոր	ցանցառ	27,0 13,0	13,0—6,0
26	Կիզիլ Թայիֆի	ղլանակոնածև	կիսախիտ, ցան- ցառ	22,0 12,0	13,0 9,0
27	Սոյիբի	տնակ, ճյուղավոր	խիտ, ցանցառ	13,0—12,0	12,6—9,9
28	Թավրիզինի	ղլանակոնածև	խիտ	20,0 7,0	14,0 8,0
29	Ռ ո գ ա կ ի	ղլանակոնածև, ճյուղավոր	խիտ, ցանցառ	18,0—9,0	12,0—6,0
30	Ագրեռ-մավրո	ղլանակոնածև	շատ խիտ, խիտ	21,0 11,0	14,0 6,0
31	Վարդանի	ղլանակոնածև	խիտ, ցանցառ	23,6—13,0	14,0—9,9
32	Դիլի քավթառ	ղլանակոնածև, ճյուղավոր	ցանցառ	19,0 12,0	9,0—7,0
33	Սև Արաբատի	ղլանակոնածև	խիտ	17,0—13,4	10,4 7,7
34	Տարիրու	ղլանակոնածև, ճյուղավոր	ցանցառ, խիտ	31,0—14,0	25,0—8,3
35	Կուբբան մոշի	ղլանակոնածև, ճյուղավոր	ցանցառ, կիսա- խիտ	21,0—9,0	13,0—7,0

Պ ա տ է զ ր			Պատգի մեծութիւնը (մմ-ով)	
ձ ե ը	դ ու յ ն ը	Կոնսիստենցիան	Երկա- րու թ.	լայնութ.
Երկարացրած գլա- նածե	մուգ-դինեկարմիր	մսալի-հյութա- լի, խրճխրճան	39—21	25—17
Էլիպսաձե, հակա- ռակ ձվածե	դեղնավուն-կանաչա- վուն, արեակիդիւթ	մսալի-հյութա- լի, խրճխրճան	23—17	20—14
Էլիպսաձե-կորա- վուն	սև	մսալի-հյութալի	22—16	20—14
Էլիպսաձե	դեղնա-կանաչավուն	մսալի-հյութա- լի, խրճխրճան	24—17	20—15
ձեռն-էլիպսաձե	մանրէշակազույն-վար- դագույն	մսալի, խրճխրճա- ն	30—25	19—17
Էլիպսաձե	մուգ-դինեկարմիր	մսալի-հյութալի	26—21	23—19
կորավուն, էլիպ- սաձե	մուգ-դինեկարմիր	մսալի-հյութալի	29—19	26—19
հակառակ ձվածե	սև	մսալի-հյութալի	24—20	19—15
Էլիպսաձե	վարդագույն, շագանա- կագույն խալեբով	մսալի-հյութալի	29—20	19—14
Էլիպսաձե-ձվածե կորացած	մուգ-դինեկարմիր	մսալի-հյութա- լի, խրճխրճան	27—16	19—12
ձվածե-էլիպսաձե	դեղնա-կանաչավուն	հյութալի-մսալի	26—18	20—12
Էլիպսաձե-ձվածե	լճարդագույն	մսալի-հյութալի	28—24	22—17
ձվածե	սև, անհավասար սեւցող	մսալի-հյութալի	25—19	27—15
Էլիպսաձե	մուգ-դինեկարմիր	հյութալի-մսալի	20—14	15—13
ձվածե-էլիպսաձե	մուգ-դինեկարմիր	մսալի-հյութա- լի, խրճխրճան	24—20	21—14
Էլիպսաձե	սև	մսալի-հյութալի	20—16	18—15
Երկարացրած գլա- նածե	դեղնավուն-կանաչա- վուն	մսալի-հյութալի	32—23	24—17
Էլիպսաձե-ձվածե	մուգ-դինեկարմիր	հյութալի-մսալի	29—21	23—16

րին և ընթանում է նրա հետ զուգընթաց և կանգ է առնում հոկտեմբեր ամսի երկրորդ կեսին, համարյա ավելի ժամանակի Այդ ժամանակ ինչպես վազերի անհցողութիւնը, այնպես էլ շիվերի փայտանալու աստիճանը տարբեր է լինում տարբեր սորտերի մոտ: Աճ աղյուսակում բերած 35 սեղանի սորտերից ամենաթուլ անն ունեն Ալեքսանդրյան Մուսկատը. որի մեկ շիվի միջին անհցողութիւնը եղել է 47,0 սմ և փայտացման տոկոսը կազմել է 59,6 % և Թավրիզէնին,

Աղյուսակ 6

Անգաճի սորտերի շիվերի երկարությունը և փայտանալու աստիճանը տոկոսներով

№	Սորտի անունը	Շիվի միջին երկարությունը	Փայտացման տոկոսը
1	Վ ա ղ ե ն ի	80,0	73,0
2	Մեղրու վաղաճա	119,0	57,5
3	Սպ. Արարսենի	63,0	60,0
4	Սպ. Սաթենի	92,0	81,0
5	Կարա (սև) ջիշմիշ	85,5	62,7
6	Վարդ. Երեանի	97,9	65,8
7	Իծապտուկ	51,8	66,2
8	Օշականի	91,0	71,6
9	Մուսկատ Ալեքսանդրյան	47,0	59,6
10	Վարդենի	87,0	70,3
11	Աղաղայի	75,9	74,9
12	Արմենիա	90,0	66,6
13	Ակ Թայիֆի	77,5	67,6
14	Ակ Յազգան	74,3	52,2
15	Սահարի սպ.	74,6	66,9
16	Արաղածի	144,0	54,2
17	Նիմրանդ	115,4	78,4
18	Իշիկմար	148,4	73,0
19	Տանասաֆիզուկ	78,0	68,0
20	Տահորի երկես	78,8	72,2
21	Արարատի	63,5	83,3
22	Սահարի կարմիր	105,4	58,1
23	Պ. րկենտսկի	120,1	82,1
24	Արուզլեքի	69,6	68,7
25	Զոզակ	97,0	74,2
26	Կիզիլ Թայիֆի	103,3	81,1
27	Սոլբի	84,0	64,9
28	Թավրիզէնի	47,0	59,6
29	Բողակի	102,9	72,3
30	Այլին Մավրո	109,0	73,8
31	Վարդանի	80,0	74,4
32	Դիլի քավթառ	74,1	74,5
33	Սև Արարատի	65,0	64,6
34	Տարբու	96,0	59,4
35	Կուրբան մոշի	75,0	54,0

որը ունեցել է 47,0 մմ մեկ շիվի միջին աճ և փայտացել է 59,6 տոկոսով: Ուժեղ աճեցողությամբ աչքի են ընկնում Իչկիմարը, որի մեկ շիվի միջին երկարությունը կազմել է 148,4 մմ և տվել է 73,0% փայտացում, Արարատին՝ 144,0 մմ շիվի երկարություն և 54,2% փայտացում, Պարկենտսկին՝ 120,1 մմ շիվի երկարություն, 82,1% փայտացում, Նիմրանգը՝ 115,4 մմ շիվի երկարություն և 78,4% փայտացում:

Վազերի ուժեղ աճեցողությամբ առանձնապես աչքի են ընկնում Միջին Ասիայի (ուզբեկական) խաղողի սորտերը:

Մեր ուսումնասիրության ատկա եղած սորտերից մի քանիսը իրենց աճեցողությամբ ու բերքատվությամբ ուշադրության արժանի են և միանգամայն հարմար առապարային հողերի նոր մասսիվներում տարածելու համար: Դրանց համառոտ նկարագրությունը բերում ենք ստորև:

1. Նարու (սև) Բիսմի

Ուզբեկական միջահաս, անսերմ, սեղանի սորտ է: Մեղ մոտ մշակության մեջ գտնվում է մի քանի տասնյակ վազերով: Օգտագործվում է բացառապես թարմ վիճակում և քիչմիշ (չամիչ) պատրաստելու համար:

Ծաղիկը՝ երկսեռ:

Ողկույզը՝ հիմնականում գլանա-կոնաձև, խիտ կամ ցանցառ, խոշոր:

Պտուղը՝ ձվաձև-էլիպսաձև, միջակ մեծությամբ, սև, հյութալի-մսալի, քաղցր, զգալի թթվությամբ և սորտին բնորոշ դուրեկան համով: Շիվերը հասունանում են բավարար:

Ունի միջակ բերքատվություն (104 ցենտներ մեկ հեկտարից),

2. Աղադայի.

Գերմանական ուշահաս սեղանի սորտ է: Մեղ մոտ մշակության մեջ գտնվում է մեկ տասնյակ վազերով: Օգտագործվում է թարմ դրությամբ: Փոխադրունակ է:

Ծաղիկը՝ երկսեռ:

Ողկույզը՝ խոշոր, գլանա-կոնաձև, ճյուղավորված, կիսախիտ-ցանցառ:

Պտուղը՝ խոշոր, տակառաձև-էլիպսաձև, դեղնագույն, երբեմն արևա-կիզված, հյութալի, մսալի, չափավոր քաղցրությամբ, ցածր թթվությամբ: Սերմերը 1—6 հատ:

Շիվերը հասունանում են բավականին լավ:

Ունի միջակից բարձր բերքատվություն (հեկտ. 162 ցենտ.):

Բերքը օգտագործվում է թարմ վիճակում: Հարմար հումք կհանդի-
սանա նաև պահածոների արտադրության համար:

3. ՍՐՄԵՆԻՎ

Հայկական սեղանի վաղ-ուշահաս սորտ է: Նոր սորտ լինելով
բաղմացրած վազերի թիվը հասնում է հազարների: Օգտագործվում է
թարմ դրությամբ: Հարմար է չամիչ պատրաստելու համար:

Ծաղիկը՝ երկսեռ:

Ողկուլը՝ խոշոր, կոնաձև, խիտ-ցանցառ:

Պտուղը՝ խոշոր, երկարացած-ձվաձև, սև, հյութալի-մսալի, չափա-
վոր թթվությամբ:

Սերմերը՝ 2—4 հատ:

Շիվերը հասունանում են բավական լավ:

Ունի միջակից բարձր բերքատվություն (հեկտ. 227 ցենտներ):
Ընդունված է ստանդարտ սորտիմենտի մեջ:

4. ԿԻՂԻ ՔԱՎԻՓԻ

Ուղրեկական ուշահաս սեղանի սորտ է: Մեզ մոտ մշակության
մեջ գտնվում է 10 վազ: Օգտագործվում է թարմ դրությամբ և պահ-
պանելու համար: Փոխադրունակ է:

Ծաղիկը՝ երկսեռ (լավ փոշոտիչ է Նիմրանգ սորտի համար):

Ողկուլը՝ մեծ, զլանա-կոնաձև, ճյուղավոր, ցանցառ-խիտ:

Պտուղը՝ խոշոր, էլիպսաձև, հակառակ ձվաձև, գունը՝ վարդա-
գույն, մսալի-հյութալի, նորմալ քաղցրությամբ և ցածր թթվությամբ:
Սերմերը՝ 1—3 հատ:

Շիվերը հասունանում են լավ: Ունի բավարարից բարձր բերքա-
տվություն, հեկտարից 187 ցենտներ:

Մեր կարծիքով այս սորտը անալոման պետք է մտցնել ստան-
դարտ սորտիմենտի մեջ և բաղմացնել:

5. ՊԱՐԷՆԵՏԱԿԻ

Ուղրեկական ուշահաս, սեղանի խոշորապտուղ սորտ է: Մշակու-
թյան մեջ է գտնվում մի քանի տասնյակ վազերով: Օգտագործվում
է թարմ դրությամբ: Փոխադրունակ է:

Ծաղիկը՝ երկսեռ:

Ողկուլը՝ խոշոր, զլանա-կոնաձև, ճյուղավոր, խիտ-ցանցառ:

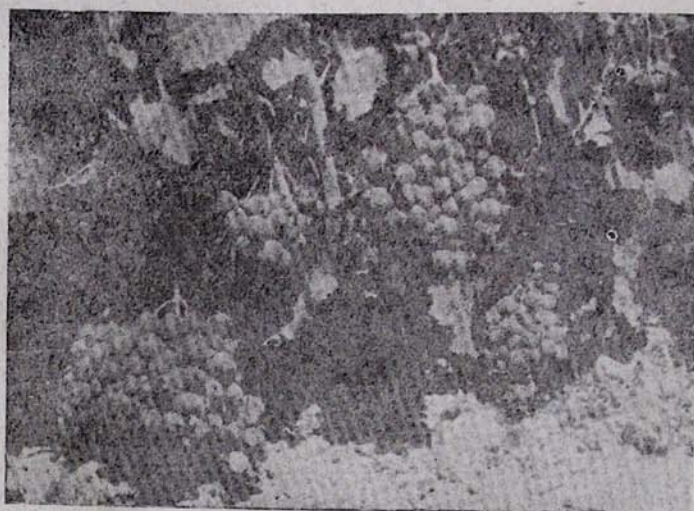
Պտուղը՝ խոշոր, էլիպսաձև-կտրավուն, սև (մուգ գինեկարմիր),
մսալի-հյութալի, չափավոր քաղցրությամբ և ցածր թթվությամբ:

Շիվերը հասունանում են շատ լավ:

Բերքատվությունը բավարար է (157 ցենտներ մեկ հեկտարից):

Նկ. 1. Կ'դիլ Թալեֆի

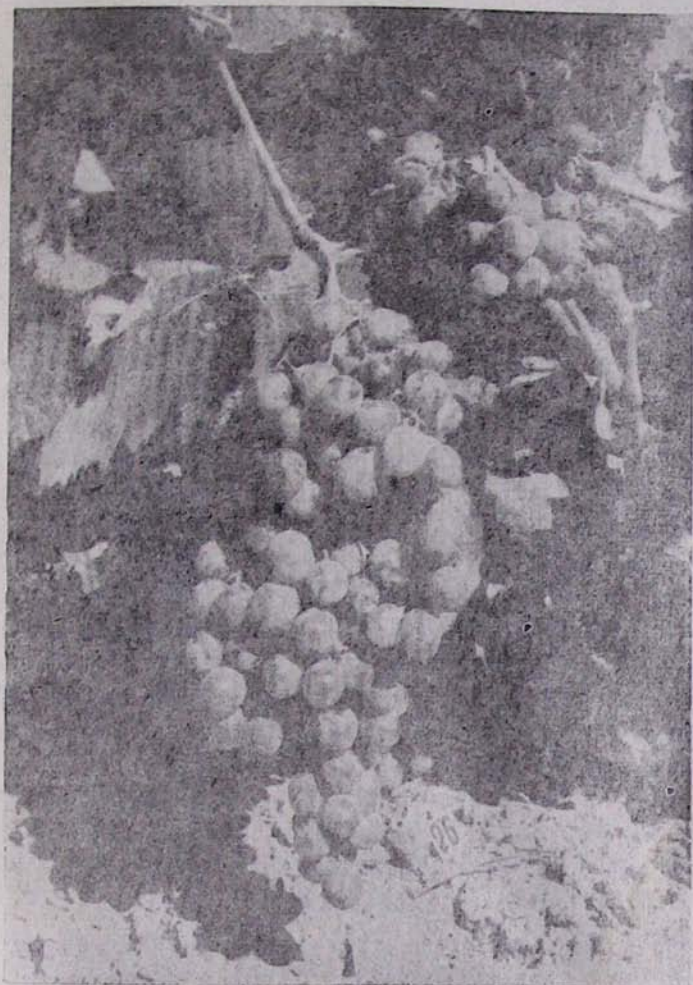

Նկ. 2. Պարկենտսի

6. Աբուղլեֆի

Աղբիկական խոշորապտուղ ուշահաս սեղանի գեղեցկատես սորտ է: Մշակության մեջ դասվում է մի քանի տասնյակ վազերով: Օգտագործվում է թարմ դրութլամբ, նաև պահպանելու համար: Փոխադրունակ է:

Մադիլը՝ երկսևու:

Նկ. 3. Աբուղլեֆի

Ողկուղը՝ խոշոր դանա-կոնաձև, ճյուղավոր, խիտ-ցանցառ:
Պտուղը՝ խոշոր, կլորավուն-էլիպսաձև, մուգ-գինեկարմիր, (վար-
դադուն), մասիւ-քիչ հլուծալի, չափավոր քաղցրութեամբ և լավ թըթ-
վութեամբ:
Շիվերը հասունանում են վառ, մեկ հեկտարից ստացվել է 106
ցենտ. հաշվառված բերք:

2. ԳԻՆՈՒ ԵՎ ՈՒՆԻՎԵՐՍԱԼ ՍՈՐՏԵՐ

Այգեգործութեան, գինեգործութեան և պտղարուծութեան ինստիտու-
տի կոլեկցիայում առ այսօր ուսումնասիրվող գինու և ունիվերսալ 218
սորտերից 64-ը տեղական են՝ 154-ը՝ բերովի, դրանցից 154-ը՝ գե-
նու, 56-ը՝ ունիվերսալ, 8-ը՝ դեռ չի խմբավորված:

Գինու սորտերից 9-ը վաղահաս են, 54-ը՝ միջահաս և 91-ը՝ ու-
շահաս: Ունիվերսալ սորտերից 2-ը վաղահաս են, 11-ը՝ միջահաս
և 43-ն ուշահաս: Բոլոր սորտերից 176-ը ունեն հրկսեռ ծաղիկ, 42-ը՝
ֆունկցիոնալ իգական:

1952—1955 թվականների ընթացքում աչքի ընկնող 59 սորտի
բերքից պատրաստել ենք փորձնական դինիներ:

Ըստ ստացած գինինների որակի առանձին ուշադրութեան են ար-
ժանացել 28 սորտ, որոնց մասին ստորև տալիս ենք մի քանի տըվ-
յալներ, առաջին հերթին նրանց ֆենոլոգիայի մասին (աղյուսակ 7):

Աղյուսակից երևում է, որ աչքերի բացման ու ծաղկման սկզբի
ժամկետի տեսակետից խոշոր տարբերություն չկա:

Բողբոջման սկզբի և ծաղկման սկզբի միջև չկա այնպիսի հարա-
բերություն, որ եթե մեկն ավելի շուտ է բողբոջի,՝ շուտ էլ կծաղկի.
մի սորտ շուտ է բողբոջել (Ֆիրր Պե 4), քան մյուսը (Մուսկատ տրա-
ուվերեն) և նա ավելի շուտ է ծաղկել, քան վերջինը, բայց մի այլ
սորտ թեև ուշ է բողբոջել (Մադրասա), քան մյուսը, (Մուսկատ բի-
ֆեր), բայց ավելի շուտ է ծաղկել, քան երկրորդը:

Միջահաս սորտերի բողբոջման սկզբից մինչև պտղի ֆիզիոլոգիա-
կան հասունացումը տեւել է 128—136 օր և այդ ժամանակաշրջանի
համար պահանջվել է 2677°—2915° ջերմություն, իսկ ուշահասների՝
137—147 օր և 2936°—3172° ջերմություն:

Շիվերի անեցողությունը և փայտացման աստիճանը.—Տընկ-
ման 7—8 և բերքատվութեան 4—5 տարում, վերոհիշյալ սոր-
տերը միամյա մատի անեցողության և փայտացման աստիճանի տե-
սակետից՝ համեմատաբար թույլ անեցողություն ունեն Մուսկատ տրաու-

Գինու և ունիվերսալ սորտերի ֆենոլոգիական պիտանքայունների
արդյունքները (1952—1953 թթ.)

Սորտի անունը

Բողբոջման սկիզբը

Մազկման սկիզբը

Պտղի հասունացման սկիզբը

Պտղի լրիվ ֆիզիոլոգիական հասունացումը

Վերահասոցի սկսվելը
բյուռը օրհորջ բողբոջման սկիզբի մինչև պտղի լրիվ հասունացումը

Օդում կար ջն մուլթյան գումարը

Ներկենի	11/IV	27/V	26/VII	18/VIII	128	2677,3
Ֆիրբ Ն 4	10/IV	24/V	22/VII	18/VIII	129	2688,8
Մուսկատ բիֆեր	10/IV	28/V	27/VII	20/VIII	130	2753,9
Ռյազանի սերերբյանի Ն 2	11/IV	27/V	27/VII	20/VIII	130	2753,9
Մուսկատ արաուվերեն	14/IV	26/V	29/VII	29/VIII	131	2774,9
Մեղովկա Ն 1	11/IV	27/V	22/VII	22/VIII	132	2809,3
Միլվաներ	11/IV	24/V	27/VII	22/VIII	132	2809,3
Մադրասա	16/IV	24/V	26/VII	29/VIII	134	2818,4
Հադիսի	10/IV	25/V	26/VII	24/VIII	135	2845,1
Մուսկատ Աստրա	10/IV	29/V	18/VII	25/VIII	136	2861,6
Վասարգա	10/IV	23/V	1/VIII	25/VIII	136	2861,6
Ցիմլյանսկի չոբնի	12/IV	29/V	29/VII	27/VIII	136	2884,0
Յաշ բուսակի	11/IV	27/V	31/VII	26/VIII	136	2915,4
Կարճմատ	11/IV	27/V	26/VII	27/VIII	137	2936,0
Ջանի ուղում	11/IV	24/V	2/VIII	27/VIII	137	2936,0
Տանուրի եվսեյ	10/IV	28/V	24/VII	27/VIII	138	2943,0
Միբերկովի	11/IV	24/V	30/VII	29/VIII	139	2954,5
Կախեթ	10/IV	24/V	28/VII	29/VIII	139	2992,6
Գոնդելինա Նուար	10/IV	27/V	26/VII	28/VIII	139	2992,6
Մեղբու սե	10/IV	29/V	22/VII	29/VIII	140	3002,0
Մե յեռնատու	12/IV	28/V	1/VIII	31/VIII	140	3013,0
Բուրգինյոն բլան	10/IV	26/V	31/VII	30/VIII	141	3033,2
Հանարաուրե Ն 3	11/IV	25/V	25/VII	1/IX	142	3037,8
Ռեա-ծիթելի	12/IV	27/V	3/VIII	2/IX	142	3050,0
Մախերավի	12/IV	29/V	31/VII	2/IX	142	3050,0
Ոսկե հատ	10/IV	30/V	1/VIII	1/IX	143	3057,0
Մելբուս	11/IV	29/V	2/VIII	9/IX	144	3057,0
Բաստարգո	13/IV	29/V	25/VIII	8/IX	147	3172,7

րեն, Բաստարդոն, Մուսկատ բիժեր, Մուսկատ Աստրան, Կարճմատը
և Դոնդելինա նուարը. միջակ անեցողություն ունեն Հադիսին, Ներ-
կենին, Ֆիրր Ն 4-ը, Ռյազանի Սերերրյանին, Սիլվաները, Յիմլյանս-
կի չորնին, Բուրգինյոն բլանը, Ալբուռն, Սափերավին, Մեղուվկա
Ն 1-ը, Վասարգաս, Տաշ բուակին, Սև Լեռնատուն և Ռքա-ծիթին.
ուժեղ անեցողություն ունեն Մադրասա, Ջանի ուզում, Տանուբի եվսել,
Սիրերկովի, Մեղրու և Լանտրաուբե Ն 3 սորտերը:

Շնորհիվ Արարատյան դաշտավայրի երկարատև և արևոտ աշնան,
խաղողի վազի միամյա մատերը, ընդհանրապես լավ են փայտանում:

Ողկույզի ու պտղի կազմութունը.—Նշված սորտերը ըստ ող-
կույզի մեծության բաժանվում են փոքր, միջակ ու խոշոր ողկույզներ
ունեցող սորտերի (աղյուսակ Ն 8):

Սիլվաները և Բաստարդոն ունեն փոքր ողկույզներ, մանր պտուղ-
ներով:

Ներկենի, Ֆիրր Ն 4, Մուսկատ բիժեր, Ռյազանի սերերրյանի Ն 2,
Մուսկատ տրաուվերեն, Մեղուվկա Ն 1, Մադրասա, Մուսկատ Աստրա,
Վասարգա, Յիմլյանսկի չորնի, Տաշ բուակի, Սիրերկովի, Կալսեթ,
Դոնդելինա նուար, Բուրգինյոն բլան, Ռքա-ծիթի և Սափերավի սոր-
տերը ունեն միջակ ողկույզներ: Այս սորտերի ողկույզի միջին կշիռը
հասնում է մինչև 200 գր-ի: Պտուղների միջին քաշը մոտ 4,0
գր է:

Հադիսի, Կարճմատ, Ջանի ուզում, Տանուբի եվսել, Մեղրու սև,
Սև լեռնատուն, Լանտրաուբե Ն 3 և Ոսկեհատ սորտերը միջակից ավե-
րի մեծ ողկույզներ ունեն: Ողկույզների միջին կշիռը տատանվում է
201—292 գր-ի սահմաններում: Մեկ պտղի միջին կշիռը տատանվում
է 1,8—3,7 գր-ի միջև:

Աղյուսակում բերած բոլոր սորտերն էլ ունեն հյութալի պտուղ-
ներ, բացառությամբ ունիվերսալ՝ Տանուբի եվսել, Վասարգա, Տաշ
բուակի, Մուսկատ տրաուվերեն, Մուսկատ Աստրա, Ջանի ուզում և
Ալբուռլա սորտերից, որոնց պտուղները մսալի, հյութալի են:

Ըստ ողկույզի մեծության, ձևի ու խտության սորտերը խիստ
տարբերվում են միմյանցից. ալսպես օրինակ՝ ողկույզի միջին եր-
կարությունը տատանվում է 9,9—23,3, լայնությունը՝ 6,4—13,7 մմ-ի
և պտղի միջին երկարությունը՝ 12—27 մմ, լայնությունը 11—17 մմ-ի
սահմաններում:

Նկարագրվող գինու սորտերն արտաքին տեսքով զիշում են սե-
զանի սորտերին, իսկ շաքարի և տիարվող թթվության քանակով՝
գերազանցում:

Բերքատվությունը (1955—1957 թթ.)։—Ընտրված գինու և ունի-վերսալ սորտերի համեմատական բերքատվության արդյունքները բն-րում ենք № 9 աղյուսակում։

Միջառաս սորտերից՝ Հադիսին, Մուսկատ բիֆերը, Մուսկատ Աստրան, Ռյազանի սերերրյանին, Ֆիրր № 4-ը իրենց բերքատվու-թյամբ դրսևում են առաջին տեղը։ Բերքատվության գործակիցն այս սորտերի մոտ տատանվում է 1,14—1,51-ի և ողկուլի միջին կշիռը՝ 147—250 գր-ի սահմաններում։

Այս սորտերի հաշվարկած բերքը հեկտարից կազմել է Հադիսինը 319, Մուսկատ բիֆերինը՝ 264, Մուսկատ Աստրալինը՝ 211, Ռյազանի սերերրյանի № 2-ինը՝ 208, և Ֆիրր № 4-ինը՝ 202 ցենտներ։ Այս սոր-տերը բարձր բերքի հետ միասին ունեցել են լավ որակ։

Սեպտեմբերի 10—29-ի ժամանակաշրջանում կատարած անալիզի տվյալներով, շաքարի քանակը տատանվել է 20,9—27,0 %, իսկ տիտրովոլ թթվությունը 5,8—7,6 % միջև։

Այս սորտերից պատրաստած սեղանի և դեսերտային գինիները դեգուստացիայի ժամանակ ստացել են բարձր գնահատական։

Միջառաս սորտերից բերքատվությամբ միջին տեղն են գրավում Ներկենին, Յիմլյանսկի չորնին, Մեդովկա № 1, Սիլվաները և Մադ-րասան, որոնց հաշվարկած բերքը հեկտարից կազմում է. Ներկենունը՝ 184 ցենտներ, Յիմլյանսկի չորնունը՝ 179, Մադրասայինը՝ 172, Մեդովկայինը և Սիլվաներինը՝ 173 ցենտներ։

Յիմլյանսկի չորնին և Սիլվաները սեպտեմբերի 15—28-ին կատարած անալիզի տվյալներով ունեցել են 22,0—27,4% շաքար, և 4,6—6,5% թթվություն։

Այս սորտերը Արարատյան դաշտավայրում նույնպես տալիս են բարձր բերք և բարձր որակի գինեմատերիալ։ Դրանցից պատրաս-տած սեղանի ու քաղցր գինիները դեգուստացիայի ժամանակ ստա-ցել են լավ գնահատական։

Ներկենուց և Մադրասայից գինի են պատրաստել դեռ 1953—1954 թվականներից և այդ գինիները միշտ էլ դեգուստացիոն կոմի-տեից ստացել են բարձր գնահատական։ Ներկենու գինու մասին գաղափար տալու համար կարող ենք նշել, որ, երբ նրա վազերը ունեցել են 1,73 բերքատվության գործակից, ողկուլի միջին կշիռը եղել է 133 գր, ալգու հեկտարի վրա բեռնվածությունն էր հեկտա-րին 80,000 շիվ և զբանից ելնելով հաշվարկած միջին բերքը հեկտարից եղել է 184 ցենտներ, սեպտեմբերի 28-ի անալիզի տվյալներով ալգ-տեղ ստացված խաղողը ունեցել է 22,0% շաքար և 6,5% թթվություն։ Ստացված գինին եղել է լավ, ինտենսիվ կարմիր գույնով։

Մորտի անունը	Ո գ կ ու յ զ Ը	
	Ձևը	Պատվոթյունը
Ներկենի	զլանածև	Մ ի շ ա հ ա տ
Ֆերր Ա 4	» »	խիտ, կիսախիտ
Մուսկատ բիֆեր	» »	» »
Ռազանի սեռերրյանի Ա 2	» »	» »
Մուսկատ տրառավերեն	» »	կիսախիտ
Մեղովկա Ա 1	զլանակոնածև, կոնածև	կիսախիտ, խիտ
Մադրաս	կոնածև և լայն կոնածև	ցանցառ, կիսախիտ
Սիլվաներ	զլանակոնածև, կոնածև	խիտ, շատ խիտ
Հադիսի	զլանակոնածև	խիտ, շատ խիտ
Մուսկատ աստրա	կոնածև, զլանակոնածև	կիսախիտ
Վասարգա	զլանակոնածև	ցանցառ
Յիմլանսկի չորնի	զլանածև, բլթակավոր	կիսախիտ
Տաշ բուսկի	զլանածև	ցանցառ
Կարճատ	զլանակոնածև	Ու շ ա հ ա տ
Ջանի ուղում	կոնածև	խիտ, շատ խիտ
Տանուրի եվսեյ	զլանակոնածև	խիտ, կիսախիտ
Սերերկովի	զլանածև և բլթակավոր	կիսախիտ
Կախեթ	զլանակոնածև	կիսախիտ, ցանցառ
Դոնդեկինա նուար	զլանակոնածև	կիսախիտ
Մեղրու սև	զլանածև, կոնածև	» »
Սև լեռնատու	» »	խիտ
Բուրգին,ոն բլան	» »	խիտ, կիսախիտ
Լանտարուրե Ա 3	կոնածև, զլանակոնածև	կիսախիտ
Ռաֆիթիլի	զլանածև, կոնածև	խիտ, կիսախիտ
Սահերավի	կոնածև	կիսախիտ
Ոսկեհատ	» »	կիսախիտ, ցանցառ
Ալբուլա	զլանակոնածև	խիտ, կիսախիտ
Բաստառդո	» »	խիտ, շատ խիտ
		խիտ

			Պ ա տ ա ղ ր			
հիմնական թվեր	հիմնական թվեր	հիմնական թվեր	ձևը	դ ու չ ն ը	հիմնական թվեր	հիմնական թվեր
12,5	8,6	1,9	կոորդինատ	սև	15	15
13,1	6,7	1,4	» »	դեղնավուն	14	13
13,9	9,1	2,3	կոորդ. էլիպսոս	կանաչադեղնավուն	16	14
15,1	10,2	2,8	կոորդինատ	դեղնավուն	18	17
14,0	8,6	3,1	ձվաձև	« «	19	17
11,6	9,0	2,0	կոորդինատ	« «	16	14
12,0	8,1	2,0	էլիպսոս	սև	14	13
10,5	8,1	1,9	կոորդ.	կանաչավուն	14	13
15,0	10,5	2,0	կոորդինատ	սև	15	15
15,0	9,7	2,8	ձվաձև	դեղնավուն	18	15
23,3	7,7	4,0	էլիպսոս	« «	21	17
17,2	9,7	1,6	կոորդինատ	սև	14	13
22,0	7,9	3,7	էլիպսոս	դեղնավուն	27	12
16,0	10,6	1,8	կոորդինատ	սև	15	14
14,6	9,6	3,0	ձվաձև, էլիպսոս	դեղնավուն	20	16
15,1	7,2	3,7	կոորդինատ	սև	18	17
16,6	8,8	2,2	ձվաձև, էլիպսոս	դեղնավուն	18	14
15,8	9,7	2,0	կոորդինատ	սև	15	14
14,1	9,6	1,7	» »	սև	17	14
13,6	10,3	2,7	էլիպսոս, կոորդ.	սև	21	16
14,2	9,7	2,6	ձվաձև, հակառակ	սև	18	15
9,9	8,4	2,5	կոորդինատ	դեղնավուն	17	15
14,5	10,6	2,2	կոորդինատ	կարմիր երանգ	15	14
16,3	7,6	1,8	էլիպսոս, ձվաձև	դեղնավուն	15	12
17,2	8,1	17,	կոորդինատ	կանաչադեղնավուն	15	12
11,8	10,5	1,9	« «	սև	12	11
15,0	13,7	4,0	« «	դեղնավուն	15	14
10,9	6,4	1,2	կոորդինատ	դիմիկալարմի	16	14
				սև	12	11

Սորտի անունը	1 հեկտարի բեռ- նով լիցիայի կանաչ հատուկ բեք հետո	Բերքատու շեղվելի տոկոսը	Ն Ր ա ն ց ի ց		
			մեկ-տոկոս- յանը	երկու-տոկոս- յանը	երեք և ավելի տոկոսյանը
				Մ ի 2 ա ն ա ս	
Ներկենի	80,0	93,3	30,0	60,0	3,3
Ֆերբ Աճ 4	93,3	88,5	45,7	42,8	—
Մուսկատ բիֆեր	114,6	95,3	48,8	46,5	—
Ռյազանի սերերբյանի Աճ 2	85,3	93,7	43,7	50,0	—
Մուսկատ տրաուվերեն	90,6	85,2	52,9	32,3	—
Մեդովկա Աճ 1	82,6	96,7	54,8	41,9	—
Սիլվաներ	98,6	97,3	16,2	62,2	18,9
Մազրասա	117,3	90,8	45,4	45,4	—
Հադիսի	111,9	92,8	71,4	21,4	—
Մուսկատ Աստրա	87,9	90,9	30,3	60,6	—
Վասարդա	82,6	83,8	74,2	9,6	—
Ցեմլյանսկի չորնի	103,9	89,7	59,0	30,7	—
Տաշ-բուսկի	69,3	84,6	69,2	15,4	—
				Ու 2 ա ն ա ս	
Կարճմատ	103,9	89,7	74,3	15,4	—
Ջանի ուղուժ	66,6	88,0	56,0	32,0	—
Տանուրի եվսեյ	87,9	60,6	45,4	15,2	—
Սիբիրկովի	103,9	89,7	56,4	33,3	—
Կախեթ	106,6	87,5	15,0	67,5	5,0
Դոնդելինա Նուար	114,6	88,3	58,1	30,2	—
Մեդրու սև	95,9	88,8	47,2	41,6	—
Սև լեռնատու	119,9	91,1	68,9	22,2	—
Բուրգինյոն բլան	79,9	90,0	16,7	63,3	10,0
Լանտարուրե Աճ 9	85,3	87,4	40,6	46,8	—
Ռջա-ձիթելի	69,3	84,6	38,5	46,1	—
Սափեբալի	90,6	79,4	55,9	23,5	—
Ոսկեհատ	98,6	62,1	54,0	8,1	—
Ալբուսուլա	71,9	88,8	37,0	51,8	—
Բաստարդո	117,3	65,9	63,6	2,3	—

Բերրատվությունը (1955—1957 թթ.)

Կուլտուրայի անունը	Բերրության բնական միավոր	Մեկ հեկտարի վրա ստացվող ցerealների քանակը	Մեկ հեկտարի վրա ստացվող բերրության քանակը	Բերրության համեմատական ցerealների քանակը	Արտադրվող քանակը	Շաքարի քանակը	Բերրության ցerealների քանակը
ս ս ր ւ ւ ր							
29,5	1,73	133	230	18	29/9	22,0	6,5
18,6	1,45	147	217	202	29/9	26,0	5,8
35,8	1,42	162	230	264	20/9	25,0	7,2
30,4	1,50	163	214	203	25/9	20,9	4,9
30,6	1,17	137	160	145	19/9	24,0	6,3
38,0	1,40	150	210	173	25/9	23,8	4,6
37,2	1,94	90	175	173	21/9	27,4	6,0
25,4	1,27	116	147	172	18/9	25,6	6,0
25,0	1,14	250	295	319	22/9	27,0	7,2
31,2	1,51	153	240	211	10/9	24,0	7,6
20,4	0,93	166	154	127	17/9	24,7	4,9
31,5	1,20	143	172	179	15/9	27,1	6,2
33,3	1,00	154	154	107	17/9	24,9	5,3
ս ս ր ւ ւ ր							
32,7	1,00	218	218	226	20/9	25,2	7,1
26,4	1,20	292	350	233	21/9	21,0	5,9
40,0	0,75	271	203	178	20/9	25,2	5,4
33,8	1,23	200	246	255	28/9	21,5	4,6
23,4	1,62	162	262	279	24/9	25,3	6,1
12,2	1,16	144	167	191	13/9	23,5	9,2
33,3	1,30	248	322	309	20/9	24,7	5,2
21,0	1,13	240	271	325	10/9	25,0	6,3
41,1	1,73	151	261	209	18/9	22,8	5,0
30,7	1,31	240	288	246	10/9	27,5	7,6
45,8	1,30	148	192	133	19/9	22,5	7,0
34,6	1,02	148	151	137	22/9	27,6	7,2
39,3	0,70	206	144	142	21/9	23,0	4,7
44,8	1,40	201	281	202	17/9	20,1	5,3
30,1	0,68	98	67	78	17/9	30,9	6,0

Նույն պայմաններում Յիմլյանսկի չորսին ունեցել է բերքատվության գործակից 1,20, ողկուլի միջին կշիռը 143 գր, մեկ շիվի միջին բերքը 172 գր, մեկ հեկտարի բեռնվածությունը՝ 103974 շիվ. հաշվարկած բերքը 179 ցենտներ: Սեպտեմբերի 15-ին կատարած անալիզի տվյալներով խաղողի հյութն ունեցել է 27,1 % շաքար և 6,2% թթվություն, որից պատրաստած գինին ուներ ինտենսիվ կարմիր գույն և լավ արոմատ:

Մադրասան հեկտարից տվել է 172 ցենտներ բերք:

Գինու միջահաս սորտերից համեմատաբար ցածր բերքատվություն ունեն՝ Մուսկատ Տրաուվերեն, Վասարգա և Տա2 բուսկի սորտերը, որոնց բերքատվությունը հեկտարի հաշվով կազմում է 107—145 ցենտներ:

Այս սորտերը սեպտեմբերի 17—19-ին կատարած անալիզի տվյալներով ունեցել են 24,0—27,4% շաքար և 4,9—6,3% թթվություն:

Մուսկատ տրաուվերեն, Վասարգա և Տա2 բուսկի սորտերից գինի է պատրաստվել միայն 1956 թվականին, այդ գինիները դեգուստացիայի ժամանակ ստացել են միջակ գնահատական

Ուշահաս խաղողներից բարձր բերքատվություն ունեն Կարճատ, Ջանի ուզում, Կախեթ, Մեդրու սև, Սև Լեռնատու, Բուրգինյոն, Լանտրաուբե № 3, Ալբուռա և Սիբիրկովի սորտերը:

Այս սորտերի բերքատվության գործակիցը տատանվում է 1,00—1,73-ի, ողկուլի միջին կշիռը՝ 151—292 գր-ի և հաշվարկած բերքը հեկտարից՝ 202—325 ցենտների սահմաններում: Սեպտեմբերի 10—24-ի ընթացքում կատարած անալիզի տվյալներով, նրանց շաքարի քանակն եղել է 22,8—27,5%, ախտովող թթվությունն 5,0—7,6%, իսկ Ջանի ուզում, Ալբուռա և Սիբիրկովի սորտերինը, ըստ սեպտեմբերի 17—28-ին կատարած անալիզի տվյալների, 20,1—21,5% շաքար և 4,6—5,9% ախտովող թթվություն:

Հատկապես ուշադրության արժանի են Սև Լեռնատուն, Մեդրու սևը և Կարճատը, որոնք տալիս են հեկտարի հաշվով 226—325 ցենտներ բերք, 25,2—27,7% շաքար և 5,2—7,1% թթվություն, այն դեպքում, երբ նույն պայմաններում տեղական Կախեթ սորտը տալիս է հեկտարի հաշվով 279 ցենտներ բերք:

Միջակ բերքատվություն ունեն Տանուբի եվսեյը, Դոնգելինա Նուարը, Ռքա-Միթելին, Սափերային և Ոսկեհատը: Դրանց բերքատվությունը հեկտարից կազմում է 133—191 ցենտներ և բերքատվության գործակիցը հավասար է 0,70—1,30-ի:

Ցածր բերքատվություն ունեն Բաստարդոն, սակայն 1953—1956 թթ. սրանից պատրաստված սեղանի և դեսերտային գինիները

դեգումացիայի ժամանակ ստացել են լավ գնահատական: Բաստարդոն, ի տարբերություն այլ սորտերի, կուտակում է շատ շաքար, միևնույն ժամանակ պահպանելով բարձր թթվություն: Ըստ սեպտեմբերի 17-ին կատարած անալիզի շաքարի քանակն եղել է 30,8 — %, թրթվությունը՝ 8,1%, ըստ 1956 թ. հոկտեմբերի 5-ին կատարած անալիզի, շաքարի քանակը հասել է մինչև 31,5%:

Անհրաժեշտ ենք համարում տալ գինու և ունիվերսալ, իրենց լավ զբոսնորած մի քանի սորտերի համառոտ նկարագրությունը: Այդ բոլոր սորտերը իրենց բերքատվությամբ և ստացվող գինիների որակով արժանի են առանձին ուշադրության, անհրաժեշտ է դրանց լայն փորձարկման ենթարկել, ասպա բազմացնել ու արտադրության մեջ արմատավորել:

Յիմլյանսկի չորնի.— Դոնից բերած սորտ է: Նկարագրվող սորտերից Յիմլյանսկի չորնին, Մեդովյան, Ռյազանի սերբերյանին և Լանտրաուրե Ն 3-ը պատկանում են վիտիս վինիֆերայի Սևծովյան ավազանի խմբին, Բաստարդոն՝ Արևմտա-կովկասյան խմբին, մնացածները՝ արևելյան խմբին:

Տերենները՝ միջակ մեծությամբ, ուժեղ կտրտված, հինգ բլթակային, ձաղարածե և ճոռթանած: Թիթեղի վերին մակերեսը մուգ կանաչ, ցանցակնճոտ, պղպշակներով, ստորին մակերեսը՝ կանաչ, միջակ թավոտ, աշնանը՝ կարմիր-դեղնագույն:

Ծաղիկը՝ երկսեռ, առեջները՝ վարսանդից մի փոքր բարձր, սերմնարանը՝ լայն կոնածե, սպին՝ գլխիկով:

Ողկույզը՝ միջակ մեծությամբ, գլանածե, գլանակոնածե, կիսախիտ:

Պտուղը՝ միջակ մեծությամբ, կլորավուն, սև, մաշկը՝ միջակ հաստությամբ:

Սերմերը՝ 1—3, միջակ մեծությամբ, շաղանակագույն, կլոր երկարացած մարմնով: Խալազան՝ համարյա կլորավուն. միջին մասում փոս ընկած, կտուցը՝ կարճ կտրված:

Միջահաս սորտ է, որի վեգետացիոն ժամանակաշրջանը տևում է միջին հաշվով 136 օր:

Աճեցողությունը միջակ է:

Բերքատու չիվերը կազմում են 89—90%, բերքատվության դորժակիցը 1,20 է, ողկույզի միջին կշիռը 143 գրամ է: Բերվել հեկտարի հաշվով՝ 179 ցկեսներ:

Յիմլյանսկի չորնին գինու սորտ է, որի մեխանիկական կազմը, ողկույզի ընդհանուր կշիռը, տոկոսներով հետևյալ պատկերն ունի.

հյուսիսը՝ 83,50%, մաշկը՝ 7,35%, չանչը՝ 5,00% և սերմերը՝ 2,95%:
Կուտակում է 27,1% շաքար և ունի 6,2% տիտրովոլ թթվություն:
Կարելի է օգտագործել սեղանի և դեանրապին գինիների համար:
Գինին ստացվում է համաչափ, դուրեկան համով: Դեգուտացիոն
հանձնաժողովի հաստատմամբ կարող է տալ կահորի և պորտվինի
տիպի գինիներ:

Տաճուրի եվսեյ.—Միջին ասիական՝ ուղեկական սորտ է: Տերե-
ները՝ մեծ, կլորավուն, միջակ կտրտվածություն, հինգ բլթակների,
թիթեղի վերին մակերեսը՝ մուգ կանաչ, ցանցակնճոտ, խակ ստորին
մակերեսը՝ կանաչ, լերկ:

Ծաղիկը՝ երկսեռ, առջջները՝ անշաճ չափով բարձր վարսան-
դից: Սերմնարանը՝ գլանաձև, կարճ վզիկով: Սպին՝ գլխիկով:

Ողկույզը՝ 100—450 գրամի կշռով, գլանաձև, խիտ կամ կիսախիտ:
Պտուղը՝ մեծ, թուլ էլիպսաձև, համարյա կլորավուն, սև, ուժեղ մոմա-
պատ, մաշկը՝ հաստ, մաշի, հյութալի, համաչափ և դուրեկան համով:

Սերմերը՝ 1—4, միջակ մեծությամբ, բաց շագանակագույն, կլոր
երկարացած մարմնով:

Ուշահաս սորտ է, որի վեգետացիոն ժամանակաշրջանի տևողու-
թյունը միջին հաշվով հավասար է 138 օրվա: Աճեցողությունը միջա-
կից բարձր է:

Նրա բերքատու շիվերը կազմում են 60,6%, բերքատվության
գործակիցը՝ 0,75, ողկույզի միջին կշիռը՝ 271 գրամ:

Բերքը հեկտարի հաշվով՝ 178 ցենտներ:

Խաղողի մեխանիկական կազմը. հյուսիսը՝ 93,3 %, մաշկը՝ 3,86 %, չանչը՝ 1,40 %, սերմերը՝ 1,01%, հյուսիսի մեջ շաքարը՝ 25,2 %, տի-
տրովոլ թթվությունը՝ 5,4 %:

Տանուրի եվսեյը ունիվերսալ սորտ է, ունի արտաքին գեղեցիկ
տեսք և տալիս է բարձր որակի գինի:

Ալքուռլո.—Ծաղմամբ միջին ասիական, ուղեկական սորտ է:

Տերեները՝ միջակ մեծությամբ, հինգ բլթակով, համարյա կլորա-
վուն: Թիթեղի վերին մակերեսը՝ մուգ կանաչ, թուլ փալով, ցանցակն-
ճոտ պղպշակներով, թիթեղի տակի մակերեսը՝ կանաչ, լերկ, շղերի
եղման կետում կարճ խողամազերով: Տերեի աշնանալին գունավո-
րումը՝ դեղնակարմրագույն:

Ծաղիկը՝ երկսեռ, առջջները՝ վարսանդից մի փոքր երկար, սեր-
մնարանը՝ նեղ եռանկյունաձև, երկար վզիկով: Սպին՝ գլխիկով:

Ողկույզը՝ մեծ, գլանակոնաձև խիտ: Պտուղը՝ միջակ մեծությամբ,
թուլ էլիպսաձև, գինեկարմիր գույնով, մոմապատ, մաշի-հյութալի,
համաչափ, դուրեկան համով:

Սերմերը՝ 3—4, միջակ մեծությամբ, շագանակադուլն, էլիպսաձև մարմնով: Խալադան էլիպսաձև, միջին մասում փոս ընկած, սերմի կտուցը՝ կարճ:

Ուշահաս է, որի վեգետացիոն ժամանակաշրջանը տևում է միջին հաշվով 144 օր:

Աճեցողությունը միջակից բարձր է: Բերքատու շիվերը կազմում են 88,8 %⁰, բերքատվության գործակիցը՝ 1,40, ողկուլդի միջին կշիռը՝ 201 գրամ, բերքը հեկտարից՝ 202 ցենտներ: Հյութի մեջ շաքարը՝ 20,1 %⁰ տիտրվող թթվությունը՝ 5,3 %⁰: Առանձին տարիներ կարող է կուտակել մինչև 25,4 %⁰ շաքար: Ունիվերսալ, գեղեցիկ պտուղներ ունեցող սորտ է:

Օգտագործվում է թարմ վիճակում, որպես սեղանի սորտ, ինչպես նաև սեղանի սպիտակ ու դեսերտային գինիներ պատրաստելու համար: Պատրաստած գինին դեգուստացիոն հանձնաժողովի կողմից ստացել է լավ գնահատական:

Մաղրասա.—Ադրբեջանական, գինու միջահաս սորտ է:

Տերևները՝ միջակ մեծությամբ, համարյա կլորավուն, միջակ կտրտվածությամբ, հինգ բլթականի, թույլ ձագարած, ճոռթանաձև:

Թիթեղի վերին մակերեսը՝ մուգ կանաչ, ցանցակնճռոտ, մանր պղպշակներով, իսկ տակի մակերեսը՝ կանաչ, լերկ: Աշնանային դուրսավորումը՝ դեղին:

Ծաղիկը՝ երկսեռ:

Ողկուլը՝ 105—410 գրամ կշռով, դլանակոնաձև, կամ կոնաձև, երբեմն ճյուղավոր, խիտ, հազվադեպ նաև կիսախիտ և ցանցառ:

Պտուղը՝ միջակ մեծությամբ, կլորավուն, կամ թույլ էլիպսաձև, սև դուլնի, մոմապատ, մաշկը՝ միջակ հաստությամբ, հյութալի, դուրեկան համով:

Սերմերը՝ 2—3, մանր, շագանակադուլն, էլիպսաձև մարմնով: Խալադան էլիպսաձև, միջին մասում փոս ընկած, հազվադեպ նաև ուռուցիկ: Կտուցը միջակ մեծությամբ:

Միջահաս է. վեգետացիոն ժամանակաշրջանը տևում է 134 օր: Աճեցողությունը՝ միջակից բարձր:

Բերքատու շիվերը կազմում են 90,8 %, բերքատվության գործակիցը՝ 1,27, ողկուլդի միջին կշիռը՝ 116 գրամ, բերքը հեկտարի հաշվով 172 ցենտներ: Հյութի մեջ շաքարը՝ 25,4 %⁰, տիտրվող թթվությունը 6 %⁰: Գինու արժեքավոր սորտ է:

Կարող է օգտագործվել սեղանի և դեսերտային կահորի և պորտփնի տիպի գինիներ պատրաստելու համար:

Մեղրու սև.—Հավական քիչ տարածված սորտ է: Տերևը՝ մի-

շակման թվամբ, ուժեղ կտրտված, հինգ բլթակների, թույլ ձագարածե, թիթեղի վերին մակերեսը՝ մուգ կանաչ, միջակ ցանցակնճոռոտությամբ, պղպշակներով, իսկ ստորին մակերեսը՝ կանաչ, լերկ:

Ծաղիկը՝ երկսեռ, առէջքները վարսանդից բարձր, սերմնարանը՝ լայն հոանկլոնածե, կարճ մզկիով, սպին գլխիկով ու ակոսված:

Ողկույզը՝ մեծ, գլանակոնածե, խիտ:

Պտուղը՝ մեծ, էլիպսածե, սև գույնի, մաշկը՝ բարակ, մոմապատ, հյութալի, դուրեկան համով:

Ուշահաս սորտ է, որի վեգետացիոն ժամանակաշրջանի տևողությունը 140 օր է: Աճեցողությունը՝ միջակից բարձր:

Բերքատու շիվերը կազմում են 88,8 %, բերքատվության գործակիցը՝ 1,30, ողկույզի միջին կշիռը՝ 248 գրամ: Բերքը՝ հեկտարի հաշվով 309 ցենտներ, հյութի մեջ շաքարը՝ 24,7 %, թթվությունը 5,2 %:

Կարելի է օգտագործել սեղանի կարմիր և դեսերտային պորավելների տիպի գինիներ ստանալու համար:

Կարճատև.— Հայկական քիչ տարածված սորտ է, առանձին վազերով գանձում է Արտաշատի շրջանում:

Ողկույզը՝ միջակ մեծությամբ, գլանակոնածե, խիտ և երբեմն ճյուղավոր:

Պտուղը՝ միջակ մեծությամբ, սև, մոմապատ, մաշկը՝ միջակ հաստությամբ, հյութալի, դուրեկան համով. սերմերը՝ 3—4 հատ: Վեգետացիոն ժամանակաշրջանը միջին հաշվով 137 օր է:

Աճեցողությունը միջակից բարձր է:

Բերքատվության գործակիցը՝ 1,0, ողկույզի միջին կշիռը՝ 218 գրամ, հյութի մեջ շաքարը՝ 25,2 %, տիտրվող թթվությունը՝ 7,1 %:

Կարճատև տալիս է ինտենսիվ կարմիր գույնի սեղանի¹ և դեսերտային կահորի տիպի գինի:

Այս սորտից պատրաստած գինին սկսած դեռ 1953 թվից, դեգուստացիոն հանձնաժողովի կողմից միշտ էլ ստացել է բարձր գնահատական:

Սև լեռնատու.— Հայկական քիչ տարածված խաղողից առանձնացրած մի կլոն է:

Տերևները՝ միջակ մեծությամբ, միջակ, հազվադեպ ուժեղ՝ կտրտվածությամբ, հինգ բլթականի, թիթեղի վերին մակերեսը՝ բաց կանաչ՝ միջակ ցանցակնճոռոտությամբ, պղպշակներով, իսկ տակի մակերեսը՝ կանաչ և լերկ:

¹ Ե. Ասլանյանի առաջինն է ուշադրություն դարձրել, որ Կարճատևից բարձր օրակի գինի է ստացվում:

Ծաղիկը՝ երկսեռ, առէջքները՝ վարսանդից բարձր, սերմնարանը՝ կլորավուն-հռանկյունի, կարճ վզիկով, սպին՝ գլխիկով:

Ողկույզը՝ 190—415 գրամ կշռով, գլանակոնաձև կամ գլանաձև, խիտ, շատ խիտ կամ կիսախիտ, հազվադեպ ճյուղավոր: Պտուղը՝ միջակ մեծությամբ, էլիպսաձև, սև, ծածկված մոմաշերտով, մաշկը՝ միջակ հաստությամբ, հյութալի, դուրեկան համով: Սերմերը՝ 3—4 հատ: Աճեցողությունը՝ միջակից բարձր: Ուշահաս է, վեգետացիոն ժամանակաշրջանը՝ 140 օր:

Բերքատու շիվերը կազմում են 91,1 %, բերքատվության գործակիցը՝ 1,13, ողկույզի միջին կշիռը՝ 240 գրամ, բերքը՝ հեկտարից 325 ցենտներ, հյութի մեջ շաքարը 25 %, տիտրվող թթվությունը՝ 6,3%₀:

Պիտանի է սեղանի վարդադույն գինի ստանալու համար, ինչպես նաև կոնյակի համար: Միջակ փոխադրունակ է և համեմատաբար ցըրտադիմացկուն:

Հաղիսի.— Կոտալքում հղած բնական սերմնաբույսի, Ալգեգինեգործություն և պտղաբուծության ինստիտուտի սելեկցիայի բաժնի առանձնացրած նոր կլոն է:

Ծաղիկը՝ երկսեռ:

Ողկույզը՝ մեծ, գլանակոնաձև, խիտ, շատ խիտ կամ նոսր:

Պտուղը՝ միջակ մեծությամբ, կլորավուն, սև, մաշկը՝ շատ բարակ, մոմապատ, հյութալի, շատ դուրեկան համով:

Սերմերը՝ 3—4 հատ:

Միջահաս, վեգետացիոն ժամանակաշրջանը՝ 135 օր:

Աճեցողությունը՝ միջակից բարձր:

Բերքատու շիվերը՝ 92,8 %, բերքատվության գործակիցը՝ 1,14 է, մեկ ողկույզի միջին կշիռը՝ 250 գրամ: Բերքը՝ հեկտարի հաշվով 319 ցենտներ: Հյութի մեջ շաքարը 24,4—27,0 %, տիտրվող թթվությունը՝ 6,8—7,0 %₀: Գինու որակը՝ բարձր:

Կարելի է օգտագործել սեղանի և դեսերտային տիպի գինիների համար:

Ներկեցի.— Ալգեգինեգործության և պտղաբուծության ինստիտուտի սելեկցիայի բաժնի առաջացրած նոր սորտ է:

Ծաղիկը՝ երկսեռ:

Ողկույզը՝ 110—300 գր կշռով, կոնաձև կամ գլանակոնաձև, կիսախիտ:

Պտուղը՝ փոքր, կլորավուն, սև, մոմապատ, հյութը՝ ներկված, հյութալի, դուրեկան համով: Սերմերը՝ 1—3 հատ:

Միջհաս, վեգետացիոն ժամանակաշրջանը՝ 128 օր:

Աճեցողությունը՝ միջակից ցածր:

Բերքատու շիվերը կազմում են՝ 93,3 %, բերքատվության գործակիցը, 1,73, մեկ ողկույզի միջին կշիռը՝ 173 գրամ, բերքը հեկտարի հաշվով 184 ցենտներ: Հյութի մեջ շաքարը՝ 22 %, թթվությունը՝ 6,5 %:

Ներկենին գինու լավագույն սորտ է, առավել չափով պիտանի կուպածի համար:

Կուտակում է 22,0 % շաքար և ունի 6,5 % թթվություն:

Կարելի է օգտագործել դեպքերում ինտենսիվ կարմիր գինի պատրաստելու համար, նաև որպես կուպածի մատերիալ:

Բաստարդոն.— Պորտուգալական սորտ է:

Տերևները՝ փոքր, կլորավուն, հինգ բլթականի: Թիթեղի վերին մակերեսը՝ կանաչ, թույլ փայլով, միջակ ցանցակնճոռոտությամբ և պղպշակներով: Աշնանային գունավորումը՝ մուգ գինեկարմիր:

Ծաղիկը՝ երկսեռ, առէջքները՝ վարսանդից բարձր, սերմնարանը՝ նեղ, կոնաձև, երկար վզիկով, սպին՝ ակոսով երկու մասի բաժանված: Ողկույզը՝ փոքր, գլանակոնաձև, կամ կոնաձև, խիտ:

Պտուղը՝ մանր, կլորավուն, սև, մոմապատ, մաշվել՝ բարակ, ամուր, հյութալի:

Սերմերը՝ 2—3 հատ, միջակ մեծությամբ, բաց շագանակագույն, էլիպսաձև մարմնով: Նալազան՝ կոնաձև, միջին մասում փոս ընկած, կուռցը՝ կարճ:

Ուշհաս, վեգետացիոն շրջանը՝ միջին հաշվով 147 օր:

Աճեցողությունը միջակից ցածր:

Բերքատու շիվերը՝ 65,0 %, բերքատվության գործակիցը՝ 0,68, ողկույզի միջին կշիռը՝ 98 գրամ: Բերքը՝ հեկտարի հաշվով 78 ցենտներ:

Ողկույզի մեխանիկական կազմը. մսահյութը՝ 86,45 %, մաշվել՝ 6,53 %, չանջը՝ 4,15 % և սերմերը՝ 3,88 %: Հյութի մեջ շաքարը՝ 30,9 %, տիարվող թթվությունը՝ 6,0 %:

Ստացվող գինին լինում է բարձր որակի:

Մեղովկա № 1.— Բելոռուսական, անհայտ ծագումով, քիչ տարածված սորտ է, առանձին վագերով գտնվում է Պինսկ քաղաքի սիրող այգեգործների մոտ:

Տերևը՝ միջակ մեծությամբ, կլորավուն, հինգ բլթականի: Թիթեղի վերին մակերեսը՝ մուգ կանաչագույն, միջակ ցանցակնճոռոտությամբ և թույլ պղպշակներով, թիթեղի տակի երեսը՝ կանաչավուն, թավոտ:

Ծաղիկը՝ երկսեռ, առէջքները՝ վարսանդից բարձր, սերմնարանը՝ կլորավուն, կոնաձև:

Ողկուլը՝ միջակ մեծությամբ, գլանակոնածև, բլթակավոր, խիտ կամ կիսախիտ:

Պտուղը՝ միջակ մեծությամբ, էլիպսածև, կանաչադեղնագուն, մոմապատ, մաշկը՝ միջակ հաստությամբ, հյութալի, դուրեկան համով: Սերմերը՝ միջակ մեծությամբ, բաց շագանակագուն, էլիպսածև մարմնով: Խալադան՝ էլիպսածև, միջին մասում փոս ընկած:

Միջահաս է, վեգետացիոն շրջանը՝ 132 օր:

Պտղատու շիվերը՝ 96,7 %, բերքատվության գործակիցը՝ 1,4, մեկ ողկուլի միջին կշիռը՝ 150 գրամ: Բերքը հեկտարին 173 ցննտներ:

Ողկուլի մեխանիկական կազմը. հյութը կազմում է 93,31 %, մաշկը՝ 3,35 %, սերմերը՝ 1,81 %, չանչը՝ 1,53 %: Հյութի մեջ շաքարը՝ 23,8 %, տիտրվող թթվությունը 4,6 %:

Կարելի է օգտագործել սեղանի սպիտակ և դեպիտալին գինիներ պատրաստելու համար: Ուշադրության արժանի է հատկապես նախալեռնալին գոնալում տարածելու համար:

Ույազանսկի սերբերյանի № 2.—Բեյուռուսիայում քիչ տարածված սորտ է, առանձին վաղերով դառնում է Պինսկ քաղաքի սիրող այգեգործների մոտ:

Տերերը՝ միջակ մեծությամբ, կլորավուն, հինգ բլթականի, միջակ կտրտվածությամբ: Թիթեղի վերին մակերեսը՝ մուգ կանաչ, ցանցակնճոտ, տակի երեսը՝ կանաչ, միջակ թավոտությամբ:

Ծաղիկը՝ երկսեռ, առէջքները՝ վարսանդից բարձր, սերմնարանը կոնածև, կարճ վղիկով, սպին համեմատաբար թույլ զարգացած:

Ողկուլը՝ 130—490 գրամ կշռով, գլանակոնածև, ճուղավոր կամ խիտ:

Պտուղը՝ միջակ մեծությամբ, կլորավուն, կանաչադեղնավուն, մաշկը՝ բարակ, մոմապատ, հյութալի, դուրեկան համով:

Սերմերը՝ միջակ մեծությամբ, բաց շագանակագուն, էլիպսածև մարմնով:

Միջահաս է, վեգետացիոն շրջանը՝ 132 օր:

Բերքատու շիվերը՝ 96,7 %, բերքատվության գործակիցը՝ 1,5, մեկ ողկուլի միջին կշիռը՝ 163 գրամ, բերքը՝ հեկտարից 208 ցննտներ:

Ողկուլի մեխանիկական կազմը. հյութը՝ 93,66 %, չանչը՝ 20,4 %, մաշկը՝ 2,75 %, սերմերը՝ 1,55 %, հյութի մեջ շաքարը՝ 20,9 %, տիտրվող թթվությունը՝ 4,9 %:

Հայաստանի նախալեռնալին գոնալում կարելի է օգտագործել սեղանի սպիտակ գինի պատրաստելու համար:

Լաօտրաուրե Ձ 3.—Բեկուուսիայում քիչ տարածված սորտ է, առանձին վազերով գտնվում է Պինսկ քաղաքի սիրող ալգեգործների մոտ:

Տերեղ՝ միջակ մեծությամբ, կլորավուն, հինգ բլթականի: Տերեղի վերին մակերեսը՝ ցանցակնճոտ, թույլ արտահայտված պղպշակներով, տակի երեսը՝ կանաչավուն, միջակ թավառությամբ: Աշնանային գունավորումը՝ դեղին:

Ծաղիկը՝ երկսեռ, առէջքները՝ վարսանդին հավասար կամ քիչ բարձր, սերմնարանը՝ կլոր, երկար վզիկով:

Ողկույզը՝ փոքր, գլանաձև, ճյուղավոր կիսախիտ:

Պտուղը՝ միջակ մեծությամբ, թույլ էլիպսաձև, կանաչադեղնավուն, մոմապատ, մաշկը՝ բարակ, հյութալի, դուրեկան համով:

Սերմերը, միջակ մեծությամբ, կլոր-երկարավուն մարմնով, բաց շագանակագույն, խալազան՝ համարյա կլորավուն, միջին մասում փոս ընկած, հազվադեպ նաև դուրս ընկած: Կտուցը՝ կարճ, կտրված:

Վեգետացիոն շրջանը՝ 142 օր:

Աճեցողությունը՝ միջակից բարձր:

Պտղատու շիվերը՝ 87,4 %, բերքատվության գործակիցը՝ 1,34, ողկույզի միջին կշիռը՝ 215 գրամ, բերքը՝ հեկտարից 246 ցենտներ: Ողկույզի մեխանիկական կազմը. հյութը՝ 89,60 %, մաշկը՝ 4,46 %, սերմերը՝ 3,62 %, չանչը՝ 2,32 %, շաքարը՝ 24,8—27,5 %, թթվությունը 5,17 %:

Կարելի է օգտագործել սեղանի սպիտակ և դեսերտային գինիներ պատրաստելու համար:

Ֆիրբ Ձ 4.—Բեկուուսիայում քիչ տարածված սորտ է, առանձին վազերով գտնվում է Պինսկ քաղաքի սիրող ալգեգործների մոտ:

Տերեղ՝ միջակ մեծությամբ, կլորավուն, միջակ կտրավածությամբ: հինգ բլթականի, ձաքարաձև: Թիթեղի վերին մակերեսը՝ մուգ կանաչ, միջակ ցանցակնճոտությամբ, պղպշակներով, իսկ տերեղի տակի մակերեսը՝ լերկ: Աշնանային գունավորումը՝ դեղին:

Ծաղիկը՝ երկսեռ, առէջքները՝ վարսանդից բարձր, սերմնարանը՝ լայն կոնաձև, վզիկը՝ միջակ բարձրությամբ, սպին՝ ակոսված գլխիկով:

Ողկույզը՝ փոքր, գլանակոնաձև, թույլ էլիպսաձև, կանաչադեղնավուն, մաշկը՝ ամուր, հյութալի, դուրեկան համով:

Սերմերը՝ 1—2 հատ, միջակ մեծությամբ շագանակագույն, կլոր-երկարավուն: Խալազան՝ կլոր երկարավուն, միջին մասում փոս ընկած կտուցը՝ երկար:

Միջահաս, վեգետացիոն շրջանը՝ 129 օր:

Աճեցողությունը՝ միջակից ցածր:

Բերքատու շիվերը՝ 93,3 %, բերքատվության գործակիցը՝ 1,48
 ողկուղի միջին կշիռը՝ 141 գրամ, բերքը՝ հեկտարից 202 ցննտներ:
 Ողկուղի մեխանիկական կազմը. հյութը՝ 90,81 %, չանը՝ 2,63 %,
 մաշկը՝ 5,57 %, սերմերը՝ 0,89 %, հյութի մեջ շաքարը՝ 26,0 %, փ-
 տերովոդ թթվությունը՝ 6,8 ‰:

Կարելի է օգտագործել սեղանի սպիտակ և դեաներտալին գինիներ
 պատրաստելու համար, նախալեռնալին ղոնալում փորձարկելու և
 տարածելու համար:

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. Ампелография Армянской Советской Социалистической республики, Ереван, 1947.
2. И. З. Андроников—Сборник сведений по виноградарству и виноделию на Кавказе, вып. VI, Эриванская губ., 1896.
3. М. Баллас—Виноделие в России, I—VI, СПб, 1895—1903.
4. В. И. Вискиовский—Ампелографическое описание главнейших сортов винограда Эриванской губернии. Извлечено из журнала „Вестник виноделия“, Одесса, 1911.
5. *Viala et. Vermorel—Ampélographie*, Paris, 1900—1910.
6. А. Б. Журип, С. М. Бузино—Пособие по виноградарству, Сельхозгиз, 1956.
7. А. Х. Роллов—Материалы по ампелографии Кавказа, Эриванская губерния, 1901.